

Wereldbeelden en weerbaarheid van Turks-Nederlandse jongeren

De twee gezichten van een sterke interne gerichtheid

F. Geelhoed en R.H.J.M. Staring*

Op 14 november 2014 zorgde de publicatie *Nederlandse moslimjongeren en de Arabische Herfst* voor de nodige ophef, niet alleen in de Nederlandse politiek en media, maar ook onder veel burgers met een Turkse achtergrond. Volgens deze FORUM/Motivaction-peiling zou een kleine 90% van de Turks-Nederlandse jongeren positief tegenover strijdgroepen zoals Islamitische Staat (hierna: IS) staan (FORUM Verkenning 2014). Bovendien zou slechts een minderheid van deze jongeren het geweld dat groepen als IS gebruiken als probleem zien. Minister Asscher van Sociale Zaken en Werkgelegenheid zei nog dezelfde middag aan een journalist van nu.nl 'zeer verontrust' te zijn over de grote steun onder Turkse jongeren in Nederland voor gewelddadige jihadistische groeperingen als IS (Benschop 2012). Deze alarmerende geluiden van minister Asscher stonden echter niet op zichzelf, maar waren op dat moment het voorlopige sluitstuk van een discussie onder politici, academici en andere betrokkenen, waarin kenmerken van de Turkse gemeenschappen, zoals de sterke interne gerichtheid, geproblematiseerd werden in het licht van hun incorporatie in de Nederlandse samenleving en de mogelijke risico's op criminaliteit en radicalisering (Sevincer e.a. 2011; Huijnk & Dagevos 2012; Sunier & Landman 2014). In dit artikel gaan we op basis van de uitkomsten van twee recente kwalitatief ingerichte onderzoeksprojecten onder Nederlandse jongeren met een Turkse achtergrond in op twee vragen die met bovenstaande problematiek samenhangen (Staring e.a. 2014; Geelhoed & Staring 2015a). Ten eerste op de vraag hoe ontwikkelingen in de sociaaleconomische en in het bijzonder de sociaal-culturele positie

* Dr. mr. Fiore Geelhoed is universitair docent bij de Afdeling Strafrecht en Criminologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Prof. dr. Richard Staring is bijzonder hoogleraar mobiliteit, toezicht en criminaliteit aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

van Turks-Nederlandse jongeren aan risico's op radicalisering zijn gerelateerd. In de tweede plaats zullen we de vraag beantwoorden hoe deze ontwikkelingen in de maatschappelijke positie zich verhouden tot de vermeende steun voor gewelddadige organisaties zoals IS onder jongeren met een Turkse achtergrond. Om antwoorden op beide vragen te kunnen formuleren, zal het concept radicalisering op basis van de literatuur geduid moeten worden naast het beschrijven van de factoren die bijdragen aan radicalisering. Allereerst zullen we echter een korte beschrijving van de gehanteerde onderzoeksmethoden presenteren.

Onderzoeksmethoden en onderzoeksgroep

Voor de eerste studie naar ontwikkelingen in de maatschappelijke positie van Turkse Nederlanders in relatie tot risico's op criminaliteit en radicalisering (Staring e.a. 2014) hebben we individuele gesprekken gevoerd met 73 Turks-Nederlandse jongeren van 18 tot 30 jaar en met 27 professionals die beroepsmatig met Turkse Nederlanders te maken hebben. Voor Geelhoed en Staring (2015b) hebben we focusgroeps gesprekken gehouden met 79 Turks-Nederlandse jongeren, met 18 bestuurders of vertegenwoordigers van uiteenlopende religieuze groeperingen en politieke organisaties en met 8 experts.¹ In het licht van bovenstaande onderzoeksvragen hebben we met het werven van respondenten in beide onderzoeken gestreefd naar zo veel mogelijk variatie in etnische, politieke en vooral religieuze achtergronden onder de jongeren. We hebben uiteindelijk gesproken met jongeren uit de belangrijkste religieuze Turks-islamitische bewegingen in Nederland (Alevi en de soennitische groeperingen Diyanet, Hizmet, Milli Görüş en Süleymanci) of islamitische stromingen waar Turkse

¹ De respondenten zijn in het tweede onderzoek (Geelhoed & Staring 2015a) voor een belangrijk deel op directe wijze geworven door contact te leggen met Turks-Nederlandse jongeren, bestuursleden en vertegenwoordigers van de belangrijkste Turkse religieuze groepen (alevitisme, Hizmet, Milli Görüş, salafisme, Diyanet, Süleymanci), politieke partijen (Multicultureel Plus Partij, Hizb ut Tahrir), Koerdische verenigingen en het Turks Nederlands Tegengeluid dat Turks-Nederlandse jongeren hebben opgericht na de commotie rondom de publicatie van de FORUM/Motivaction-peiling. Tijdens het eerste onderzoek (Staring e.a. 2014) is er ook gebruik gemaakt van de persoonlijke sociale netwerken van de onderzoekers om respondenten te werven naast de sneeuwbal methode, waarbij geïnterviewde jongeren weer nieuwe jongeren als respondent naar voren schoven. Voor een uitgebreide beschrijving van de gehanteerde wervings- en onderzoeksmethoden in beide onderzoeken, zie Staring e.a. (2014, p. 46-53) en Geelhoed en Staring (2015b).

Nederlanders deel van uitmaken (salafisme). De respondenten variëren in de mate waarin ze zich met de islam identificeren en praktiseren. Ook is er variatie in de respondentengroep in de mate waarin zij politiek bewust en actief zijn en zich met Nederland en Turkije verbonden voelen. In de onderzoeksgroep bevinden zich jongeren met zowel een Turkse als een Koerdische achtergrond. Sterk geradicaliseerde en extremistische jongeren ontbreken in de onderzoeksgroep.

Radicalisme en factoren die bijdragen aan radicalisering

De door ons gehanteerde definitie van radicalisme en radicalisering betreft een bewerking van de beschrijving van Buijs e.a. (2006) van islamitisch radicalisme en extremisme, zij het dat daaraan niet-religieuze radicale denkbeelden zijn toegevoegd en de definitie wat is ingedikt. Radicalisme valt dan ook te kenmerken door:

1. een grote ontevredenheid over de huidige maatschappelijke (vooral politieke) inrichting, waarbij een sterk dualistisch beeld ontstaat;
2. het leggen van de verantwoordelijkheid hiervoor bij bepaalde 'schuldige' personen en instellingen;
3. het beschikken over het 'juiste' alternatief, dat voortkomt uit een religieuze, nationalistische of etnisch-separatistische ideologie;
4. de overtuiging dat het nodig is om zelf een activistische houding aan te nemen en de situatie te veranderen.

Het ontwikkelen van deze denkbeelden is te typeren als een proces van radicalisering. Radicalisering gaat niet noodzakelijkerwijs samen met geweld en is niet per definitie 'slecht'. In termen van het geweld onderscheiden we radicalisme van extremisme. Waar radicalen gewelddadige middelen afkeuren om het doel te bereiken, bepleiten extremisten wel het gebruik van geweld. Daarnaast is het van belang het sociaal-constructivistische karakter van een label als radicalisme in gedachten te houden en zich te realiseren dat wat als radicaal gelabeld wordt, mede afhankelijk is van de sociale context, tijd en plaats. Het label radicaal wordt vaak gebruikt door machthebbers om politieke tegenbewegingen te duiden. Vanuit een 'westers' en 'democratisch' perspectief zijn bepaalde radicale geluiden dan ook welkom, zoals aanvankelijk bij de Arabische Lente en eerder bij de antiapartheidsbeweging in Zuid-Afrika, of dichterbij huis het verzet in de

Tweede Wereldoorlog. In die zin kan radicalisme als een motor voor sociale verandering fungeren.

Om te helpen begrijpen waarom radicalisering plaatsvindt, noemen academici tal van factoren die bijdragen aan het proces van radicalisering. De factoren zijn op maatschappelijk niveau te vinden (zoals internationale politiek en marginalisatie van bevolkingsgroepen), op groepsniveau (zoals (inter)groepsprocessen) en op individueel niveau (zoals een zoektocht naar zingeving en persoonlijke problemen) (Feddes e.a. 2015; Staring e.a. 2014). Voor de Nederlandse context wijzen Buijs e.a. (2006) bovendien op een integratieparadox, die radicalisering in de hand zou kunnen werken. Zij stellen dat hoger opgeleide en beter geïntegreerde jongeren hogere verwachtingen hebben en daarom meer teleurstelling ervaren als die verwachtingen niet worden bewaarheid. De daaropvolgende teleurstelling zou kunnen bijdragen aan het zich afkeren van de samenleving en radicalisering.

Een eensluidende conclusie over wat de oorzaken van radicalisering zijn, is er niet. In plaats daarvan volgt uit de literatuur over radicalisering dat het een complex proces is waarbij vele factoren meespelen. Veel van de factoren die radicalisering zouden helpen verklaren, worden gerelateerd aan de sociaaleconomische en sociaal-culturele positie van groepen. Dit sluit aan bij de veelgehoorde verklaring dat jongeren die geen perspectief hebben op onderwijs en een baan vatbaarder zouden zijn voor radicalisering en dat een gebrek aan sociaal-culturele integratie eveneens radicalisering in de hand zou kunnen werken.

In het manifest 'Problematiek jongeren zeer verontrustend' schrijven Turks-Nederlandse professionals hoe de veelal in Nederland geboren Turks-Nederlandse jongeren zich niet thuis voelen in Nederland, ernstige psychische problemen ontwikkelen, hun heil zoeken in de islam of in de Turkse gemeenschap en 'aangetrokken worden door de verleidingen van radicalisme of criminaliteit' (Sevincer e.a. 2011). In een artikel over de groeiende jeugdwerkloosheid in Rotterdam stelt de Tilburgse hoogleraar arbeidsrecht Wilthagen dat jeugdwerkloosheid het grootste probleem is van de havenstad en dat jongeren zonder werk 'vatbaar voor criminaliteit en radicalisering' zijn (Maas 2015; vergelijk Staring e.a. 2014, p. 23-24). Vanuit dit perspectief zouden sociaaleconomische achterstanden en sociaal-culturele processen van uitsluiting radicalisering in de hand kunnen werken.

Een opvallend punt is dat veel van de factoren die ter verklaring van radicalisering worden aangedragen, ook ter verklaring van criminali-

teit worden aangedragen (Staring e.a. 2014). Een dergelijke generieke verklaring op basis van achterstanden doet echter geen recht aan de inhoudelijke verschillen tussen crimineel of deviant gedrag enerzijds en radicalisme en extremisme anderzijds.

Ontwikkelingen in de sociaaleconomische en sociaal-culturele positie van Turks-Nederlandse jongeren

De uitsluiting en marginalisering ten gevolge van een slechte sociaaleconomische positie van moslims in de Nederlandse samenleving, in het bijzonder achterstanden in het onderwijs en op de arbeidsmarkt, wordt in verband gebracht met risico's op radicalisering en steun voor IS. Bij Turks-Nederlandse jongeren en hun sympathie voor IS heeft onder meer minister Asscher daarnaast zijn zorgen uitgesproken omtrent het verband tussen radicale attitudes en hun sociaal-culturele positie. Ook wetenschappelijk onderzoek naar radicalisering wijst op sociaaleconomische en sociaal-culturele aspecten als deel van de veelheid van factoren die radicalisering in de hand kunnen werken (zie Veldhuis & Staun 2009).

Vanwege de actuele politieke zorgen ligt de focus in dit artikel op de sociaal-culturele positie van Turks-Nederlandse jongeren, maar zal wel kort stil worden gestaan bij de sociaaleconomische positie om een completer beeld van de maatschappelijke positie van Turks-Nederlandse jongeren te geven. De sociaaleconomische dimensie laat zich uitdrukken in de positie binnen het onderwijs, de arbeidsmarkt en de huisvesting. Op die terreinen hebben Nederlanders met een Turkse achtergrond nog altijd een achterstand op autochtone Nederlanders en andere grote etnische groepen, zoals Antilliaanse en Surinaamse Nederlanders, al zijn ze die aan het inlopen (Staring e.a. 2014, p. 83-84, 104-106, 134-136). Deze achterstanden zouden (volgens de literatuur over radicalisering) dus radicalisering kunnen bevorderen.

Bij deze achterstanden moeten wel twee kanttekeningen worden geplaatst. Enerzijds kan er sprake zijn van oneerlijke vergelijkingen tussen etnische groepen, omdat er mogelijk andere factoren meespelen, zoals sociale klasse in plaats van etniciteit. Anderzijds geven jongeren in gesprekken over hun maatschappelijke positie aan vooral een perceptie te hebben van opwaartse sociale mobiliteit. Zij vergelijken zich niet primair met autochtone leeftijdsgenoten, maar hoofdzakelijk

met hun ouders en grootouders. Tegelijkertijd zorgt die nadruk op opwaartse sociale mobiliteit wel voor hogere verwachtingen, hetgeen een integratieparadox in de hand lijkt te werken, waardoor juist beter geïntegreerde jongeren zich te weinig geaccepteerd voelen (Buijs e.a. 2006; Gijsberts & Vervoort 2009).

Ons onderzoek, maar ook grootschalig surveyonderzoek, laat zien dat Turkse Nederlanders in vergelijking tot de andere grote etnische groepen in Nederland voor wat betreft hun sociale contacten een sterkere gerichtheid hebben op de eigen groep (Te Riele e.a. 2012, p. 153-154; Staring e.a. 2014, p. 137-160). Wat culturele identificatie betreft kenmerken zij zich dan ook door een sterke identificatie met en oriëntatie op Turkije en Turkse Nederlanders. Een ontwikkeling op religieus vlak is dat de islam aan belang toeneemt en dat dit voor Turkse Nederlanders van de eerste, tweede en derde generatie geldt, ongeacht het onderwijsniveau. Op politiek gebied getuigen de literatuur en de jongeren die in het kader van deze onderzoeken zijn gesproken van relatief weinig vertrouwen in Nederlandse politieke instituties, maar ook van een relatief hoge participatie in de Nederlandse politiek op gemeentelijk niveau. Verder zijn Turks-Nederlandse jongeren relatief sterk vertegenwoordigd in politieke en religieuze organisaties met banden met het herkomstland. Met uitzondering van de relatief hoge participatie in de Nederlandse politiek, betreffen deze kenmerken van de sociaal-culturele positie van Turkse Nederlanders factoren die radicalisering volgens de literatuur in de hand zouden kunnen werken.² Deze algemene ontwikkelingen doen tegelijkertijd geen recht aan de enorme diversiteit die er onder de Turks-Nederlandse jongeren is waar te nemen. De 150 jongeren die deel uitmaken van beide onderzoeken laten juist als het gaat om hun sociaal-culturele positie veel variatie zien wat betreft hun sociale contacten, oriëntatie en identificatie, hun religiositeit en politieke participatie. Een deel van de jongeren is politiek actief, een aanzienlijk ander deel is dat niet. Ook zijn er grote verschillen tussen de jongeren in gelovigheid en als ze geloven in welke mate dan en de wijze waarop ze de islam beleven en praktiseren. Jongeren variëren in de mate van contacten buiten de Turkse groep, waarbij sommigen bewust kiezen voor louter contacten buiten de Turkse groep en andere jongeren juist in etnisch opzicht gemengde

2 Voor een overzicht van de meest gangbare verklaringen van radicalisering vanuit sociaal-economische en sociaal-culturele dimensies van de maatschappelijke positie, zie Staring e.a. (2014, p. 37-44).

contacten onderhouden. Weer andere jongeren gaan louter om met mensen binnen de Turkse gemeenschappen. Jongeren identificeren zich met Nederland, met Nederland en Turkije, uitsluitend met Turkije, met Koerdistan of uitsluitend met de islam. Al bestaat er dus grote variatie wat betreft de oriëntatie en identificatie met Nederland en Nederlandschap of juist Turkije en de Turkse identiteit, alle Turks-Nederlandse jongeren die deel uitmaken van beide studies onderkennen dat ze in twee werelden leven (Geelhoed & Staring 2015a; Staring e.a. 2014).

Ervaringen van uitsluiting

Een andere belangrijke vraag die in verband staat met de maatschappelijke positie van de Turks-Nederlandse jongeren is hoe zij in onze onderzoeken hun positie in de Nederlandse samenleving ervaren. Ze blijken zichzelf niet als slachtoffer te zien, maar hun verhalen getuigen van ervaringen van anders behandeld, genegeerd en uitgesloten worden. Dergelijke ervaringen worden in de literatuur ook als risicofactor voor radicalisering gepresenteerd. De ervaringen die de respondenten noemen, onderscheiden zich niet van die van andere allochtone en vooral niet van andere moslimjongeren, omdat veel van deze ervaringen in verband staan met de islam. De verhalen die tijdens de interviews keer op keer naar boven kwamen, gaan over hoe Turks-Nederlandse jongeren zich als een potentieel gevaar voor de samenleving bejegend voelen, over de beleving dat er in Nederland, vooral door media en politiek, met twee maten wordt gemeten en hoe ze als moslim ter verantwoording worden geroepen voor terroristische aanslagen die zijn begaan door voor hen onbekenden. De Turks-Nederlandse respondenten kregen daardoor het gevoel zich te moeten verontschuldigen voor gedragingen van personen met wie zij zich niet verbonden voelen. Een jonge vrouw vertelt:

'Je wordt de hele tijd beschuldigd met iemand die je eigenlijk niet bent. Terrorisme staat voor mij net zo ver weg als [voor] mijn buurman die hier is, een Nederlander die hier woont. Dat staat net zo ver. Maar waarom moet ik dat op mijn bord krijgen? (...) Ik ben tegen terrorisme, ik ben tegen vrou-

wenonderdrukking, dat staat voor mij net zover weg als voor iedereen eigenlijk.’ (respondent 5, Geelhoed & Staring 2015a)³

Deze jongeren verhalen over uitsluiting binnen Nederland. Hoewel de Turks-Nederlandse jongeren in deze onderzoeken niet over zichzelf in termen van een slachtoffer spreken, hebben zij wel het gevoel er niet bij te (mogen) horen, een tweederangs burger te zijn, op ‘2-0 of 3-0 achter’ te staan en – in een aantal concrete gevallen – een gevoel van discriminatie. De verhalen van de jongeren weerspiegelen het gevoel dat ze ‘nooit Nederlander genoeg’ zijn, zoals een van de jongeren het verwoordt (JM33). Daarbij praten ze over het ‘gevecht’ dat ze moeten leveren om een volwaardige plek – in sociaaleconomisch en sociaal-cultureel opzicht – in de samenleving te verwerven:

‘De maatschappelijke ladder. Ik probeer steeds omhoog te gaan en als er zo’n spotprent over Mohammed wordt gepubliceerd, dan raakt het mij. Ja emoties! Dan ga je iets naar beneden. Iets lager en dan probeer je weer met je studie, met je afgeronde diploma weer omhoog te gaan en dan komt er opeens een aanslag in Parijs. “Je suis Charlie.” Dan ga je opeens weer naar beneden, weet je. Zulke omstandigheden heb je steeds waarmee je moet gaan vechten. Het is moeilijk, het is heel moeilijk.’ (respondent 42, Geelhoed & Staring 2015a)

De Turks-Nederlandse jongeren in onze studies reageren op allerlei manieren op de uitsluiting waarmee ze geconfronteerd worden, maar niet zozeer door te radicaliseren. In plaats daarvan doen ze, afhankelijk van de omstandigheden, verschillende dingen. Zo blijven sommige jongeren investeren in onderwijs door meer opleidingen te volgen en blijven andere solliciteren, waarbij weer andere een voorkeur voor werk in eigen etnische kring ontwikkelen. Er zijn ook jongeren die als reactie op uitsluiting en marginalisering aan anderen hun islam blijven uitleggen en verduidelijken. Verder proberen ze te anticiperen op mogelijke vormen van discriminatie, zoals door een Nederlands klinkende naam aan hun kind te geven, of houden in hun gedrag en kleding rekening met anderen. Een andere reactie op de ervaring van uitsluiting is onverschilligheid en het naast zich neerleggen van opmerkingen die ze krijgen door er gewoon niet op te reageren en te zeggen

3 Aan het einde van elk citaat wordt verwezen naar het onderzoek waarbinnen de respondent is geworven.

dat het hen ook niets doet. In meer negatieve zin erkennen ze dat ze negatiever over Nederland en de Nederlandse politiek zijn gaan denken. Andere jongeren, of jongeren in andere omstandigheden, proberen de situatie te veranderen door de confrontatie aan te gaan en anderen op hun negatieve gedrag aan te spreken. Een laatste belangrijke reactie wordt gevormd door de jongeren die een sterkere focus op de eigen groep en/of islam ontwikkelen, waardoor ze ervaringen van uitsluiting door de dominante samenleving neutraliseren. Dergelijke reacties kunnen afhankelijk van de omstandigheden elkaar opvolgen, maar ook naast elkaar bestaan (Geelhoed & Staring 2015a, p. 204-211).

Een eerste gezicht van een sterke interne gerichtheid

Zoals eerder al aan bod kwam, zijn Turkse Nederlanders in vergelijking tot de andere grote etnische groepen meer intern gericht. Dit samen met de zojuist besproken constatering dat een deel van de Turks-Nederlandse respondenten in reactie op uitsluiting juist een sterkere interne gerichtheid zou ontwikkelen, zou het risico op radicalisering kunnen bevorderen. Een dergelijk groter risico op radicalisering volgt echter niet uit onze studies. Om te beginnen vindt de socialisatie van Turks-Nederlandse jongeren in beide werelden plaats waar ze deel van uitmaken. De verhalen van de respondenten laten zien dat zij worden gesocialiseerd in Nederland en Nederlandse instituties en in eigen Turks-Nederlandse instituties, waaronder school, moskeeorganisaties en andere zelforganisaties.

De sterkere interne gerichtheid lijkt niet zozeer bij te dragen aan radicalisering en daarmee aan het ontstaan van vijandsbeelden naar buiten toe, zoals richting de Nederlandse samenleving. In plaats daarvan lijkt de sterke interne gerichtheid eerder consequenties te hebben voor het verscherpen van de verhoudingen tussen Turkse Nederlanders met verschillende politieke en religieuze achtergronden zelf. Dit gezicht van de interne gerichtheid onder Turkse Nederlanders moet dan ook niet zozeer worden geduid in de context van radicalisering, maar veeleer in het repliceren van in Turkije bestaande scheidslijnen tussen groepen. Daarmee ontstaat onderlinge uitsluiting tussen hoofdzakelijk soennitische Turken en alevieten, soennitische Turken en Koerden en soennitische Turken en seculiere Turken. Ook tussen soennitische Turken onderling werkt de ideeënstrijd tussen de Hiz-

metbeweging van Fethullah Gülen en de AKP van Erdoğan door. Een concreet voorbeeld wordt geboden door een jonge man met een alevitische achtergrond. Hij maakt zich druk over uitsluiting onder Turkse Nederlanders onderling en ziet dit als een haast nog groter probleem dan de uitsluiting die plaatsvindt vanuit de dominante samenleving naar Turkse Nederlanders als minderheidsgroep. Hij zegt:

'Waar ik mij het meest aan stoort [in Nederland], is de discriminatie en het tolerantieniveau van de Turken onderling. De Turkse gemeenschap kan roepen en zeggen wat ze wil. En dat klopt ook, ze worden gediscrimineerd in Nederland (...) arbeidsdiscriminatie, op school. Heb ik ook meegemaakt. En daar moeten we wat aan doen. Maar daar kun je pas wat aan doen als je in je eigen gemeenschap dat discrimineren ook stopt. (...) Ik ben eigenlijk de meest slechte figuur voor het merendeel van [Turks] Nederland. Ik ben atheïstisch. Ik ben links. Ik heb een alevitische achtergrond. Ik ben een vierde Koerdisch, ik heb tatoeages en ik spreek me uit over de Turken. Dus zolang ik niks over hen zeg, boeit het ze niet, maar op het moment dat ik iets erover zeg, dan word ik irritant.' (respondent 51, Geelhoed & Staring 2015a)

De sterke interne gerichtheid en de hiermee samenhangende oriëntatie op Turkije zorgen er dus voor dat de conflicten tussen religieuze en politieke groepen en bewegingen in Turkije ook in de Nederlandse context leven en tot polarisatie onder Turkse Nederlanders in Nederland kunnen leiden.

Interne gerichtheid en wereldbeelden ter duiding van visies op IS

De interne gerichtheid en de wereldbeelden die de socialisaties binnen Turkse denkkaders met zich meebrengen, zijn van groot belang om de visies van Turks-Nederlandse jongeren op IS te begrijpen. Geen van de Turks-Nederlandse respondenten uit directe steun voor IS noch voor de ideologie van IS (Geelhoed & Staring 2015a, p. 175-185). Een nadere kwantitatieve survey van het SCP laat eveneens zien dat uit een steekproef van 477 Turks-Nederlandse jongeren slechts 9% enig begrip heeft voor jongeren die vanuit Nederland voor IS gaan vechten en slechts 11% van deze jongeren heeft begrip voor mensen die vanuit hun geloof geweld gebruiken (Huijnk e.a. 2015). Beide studies (Geel-

hoed & Staring 2015a; Huijnk e.a. 2015) leveren daarmee fundamenteel andere inzichten op voor de steun van Turks-Nederlandse jongeren voor IS dan die van de FORUM/Motivaction-peiling (FORUM Verkenning 2014). Daar komt bij dat er zich naar het laat aanzien veel minder Turks-Nederlandse dan Marokkaans-Nederlandse jongeren onder de Syriëgangers bevinden.⁴ De Turks-Nederlandse respondenten in onze studie distantiëren zich nadrukkelijk van IS. Dit doen zij enerzijds op religieuze gronden, omdat IS een islam voorstaat die ver afstaat van de islam zoals zij die kennen. Anderzijds doen zij dit op humanitaire gronden door te wijzen op het extreme geweld dat IS gebruikt en de onmenselijke toestanden die de huidige vluchtelingen-crisis met zich meebrengt. In onderstaande citaten wijzen twee jonge mannen op deze islamitische en humanitaire argumenten door achtereenvolgens de doelwitten van IS en het karakter van IS' strijd te bekritisieren:

'Wat voornamelijk ook pijn doet is dat ze ook kinderen en vrouwen gaan afslachten (...) wat ook vaak bij de Palestijnen is gebeurd. Dat ook veel kinderen en vrouwen dood gingen en nou zie je dat ISIS het ook gewoon doet. Maakt niet uit: word je geen moslim of hoor je bij ons niet thuis, of je nou een kind bent van drie of een oude man, zij slachten gewoon iedereen af. Dat raakt iedereen echt heel erg.' (respondent 82, Geelhoed & Staring 2015a)

'Wat de Islamitische staat in Syrië doet, dat is niet menselijk. Dat hoort gewoon niet in de Islam, dat past er ook niet bij.' (respondent 59, Geelhoed & Staring 2015a)

Tegelijkertijd biedt de socialisatie van de jongeren in Turkse wereldbeelden ook zicht op waarom sommige soennitische jongeren enige sympathie voor IS in vergelijking met andere groeperingen kunnen uiten. Ten eerste vinden deze jongeren het positief dat IS het opneemt

⁴ De Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) laat zich in zijn dreigingsbeelden enkel uit over de aantallen Syriëgangers en niet over hun etnische herkomst. De meest recente schattingen betreffen die van Edwin Bakker (Soetenhorst 2015) en Bergema en Koudijs (2015). Edwin Bakker schat het aantal Turkse Nederlanders in januari 2015 op 15 tot 20 van de in totaal 200 tot 250 Syriëgangers. Hij zet daartegenover dat naar zijn inschatting 80% van de Nederlandse Syriëgangers van Marokkaanse komaf is. Bergema en Koudijs stellen aan de hand van een databank bestaande uit 158 casussen en daarbinnen een aantal van 44 personen waarvan ze de herkomst konden bepalen, dat ongeveer 12% Turks-Nederlandse wortels heeft tegenover 45% Marokkaanse.

voor soennieten in Syrië en Irak, soennieten die naar de beleving van de jongeren door de rest van de wereld in de steek worden gelaten. Ten tweede menen deze jongeren dat IS de strijd met Assad aangaat, die in hun ogen een sjitische dictator is die soennieten – zoals zij zelf – onderdrukt en met geweld bestrijdt. Ten derde hebben deze jongeren sympathie voor IS voor zover IS tegen de PKK is, die ze als hun grootste vijand zien. Veel van de jongeren zien de PKK als een groter probleem dan IS, onder meer doordat ze zelf mensen in hun familie hebben die slachtoffer zijn geworden van PKK-geweld. De strijd met de PKK is daardoor een kwestie die meer bij hen leeft dan de wandaden van IS. In die zin zien ze IS als nog het minst kwade van twee kwaden, zoals een Turks-Nederlandse jongen vertelt:

'Ja natuurlijk, je hebt geen probleem met IS in tegenstelling tot PKK, als je zo vergelijkt, als je moet kiezen tussen twee kwaden dan ga ik natuurlijk eerder voor IS kiezen, maar voor een PKK, van een PKK lijd je al dertig, veertig jaar en dat blijft maar doorgaan. Van IS, ja daar heb je relatief weinig last van momenteel.' (respondent 33, Geelhoed & Staring 2015a)

De socialisatie in Turkse en Nederlandse denkkaders vormt het wereldbeeld van de Turks-Nederlandse jongeren en bepaalt daarmee ook mede hun visie op de situatie in Turkije, het conflict in Syrië en, zoals hierboven beschreven, hun houding ten opzichte van IS.

Waarom radicaliseren Turks-Nederlandse jongeren over het algemeen niet?

Het voorgaande laat zien dat er tal van factoren spelen die volgens de literatuur een vruchtbare voedingsbodem voor radicalisering zouden vormen. Al met al roepen deze bevindingen daarom veeleer de vraag op waarom de Turks-Nederlandse jongeren over het algemeen *niet* radicaliseren. Een eerste mogelijke reden daarvoor lijkt de kanalisierende werking die uitgaat van alternatieve politieke paden te zijn. Turkse Nederlanders zijn relatief actief in de Nederlandse politiek en ook vaak actief betrokken bij politieke zelforganisaties. J06, een Koerdische respondent met PKK-sympathieën verwoordt dat treffend door te zeggen:

‘Er is toch een verschil tussen mij en de mensen die wel naar de bergen gaan, naast de moed natuurlijk. Maar ook qua positie waarin je verkeert. Wij hebben hier heel veel mogelijkheden om de huidige situatie een andere richting op te duwen, om een politieke oplossing af proberen te dwingen.’ (respondent 6, Staring e.a. 2014)

Een tweede mogelijke reden dat er over het algemeen geen radicalisering plaatsvindt onder Turks-Nederlandse jongeren is gerelateerd aan een sterk geïnstitutionaliseerde Turkse islam en de betekenis die jongeren daaraan geven, hetgeen samen een buffer vormt tegen extremistische houdingen. Een van de experts die we spraken, legt dit uit met de sterke seculiere tak binnen de islam, die er vanuit Turkije is gegroeid door te zeggen:

‘Turken hebben, die hebben toch een hele andere kijk op de beleving van islam. Dat is allereerst veel meer vanuit een seculiere benadering. Terwijl in alle andere Islamitische landen de islam allesbepalend is.’ (expert 15, Staring e.a. 2014)

Maar ook meer religieus georiënteerde moslims vinden houvast in de Turkse islamitische stromingen, waarbij de betekenis die ze aan die stromingen toeschrijven niet altijd even vastomlijnd is. In soennitische hoek zijn er verschillende grote stromingen waar jongeren soms tussen switchen, terwijl deze toch houvast bieden. Een Turks-Nederlandse jongeman vertelt hierover:

‘Als ik zelf naar mijn eigen “stromingloopbaan” kijk dan ben ik bij allen geweest. Ik heb Koran leren lezen bij de Süleymanci beweging. (...) Mijn opa is oprichter van een Diyanet moskee in [plaatsnaam], ik kom daar vaak. Ik ben in mijn jeugdige jaren actief geworden bij Milli Görüş, daar ben ik ook geweest. Ik ben ook af en toe geweest bij de studentenhuisen van de Fethullah Gülen-beweging en ik heb ook een paar keer deelgenomen aan activiteiten van de Soefibeweging. En daar kon ik mij overal in vinden. En daarom... het is niet erg als iemand zegt: hij is van Milli Görüş, maar (...) Ik vind het niet belangrijk, ik hecht daar geen waarde aan.’ (respondent 6, Geelhoed & Staring 2015a)

Ten slotte biedt de sterke interne gerichtheid een positieve sociale identiteit en een gevoel van *belonging*, die ervaringen van uitsluiting

en discriminatie lijkt te neutraliseren. Zoals een van de deskundigen daarover stelt:

'Ja, radicaliseren... Ik zie dat niet zozeer. Ik denk dat dat geen groot probleem is bij de Turkse jongeren. (...) De gemeenschap is heel hecht hè, bij de Turkse mensen. Ik denk dat dat wel het onderscheid maakt, hoe hecht die gemeenschap zelf is.' (expert 10, Staring e.a. 2014)

In de gesprekken met de jongeren spraken ze veelvuldig over de eigen Turkse groep als een groep waar ze zich wel begrepen en geaccepteerd voelden. Een Turks-Nederlandse jonge vrouw zegt in dit kader:

'Ja, je spreekt dezelfde taal. Je deelt dezelfde waarden. Vooral nu, als er heel veel negativiteit over de islam speelt, dan kan je bij ze terecht. Dan kan je met ze praten en die begrijpen je dan ook, (...) Dat zijn wel de mensen die je kunnen begrijpen dan.' (respondent 14, Geelhoed & Staring 2015a)

Conclusie

Afgaande op de wetenschappelijke literatuur is het aannemelijk dat de sociaaleconomische en sociaal-culturele positie van Turks-Nederlandse jongeren aanleiding kunnen geven tot radicalisering en extremisme. Zo kampen de Turks-Nederlandse jongeren nog altijd met sociaaleconomische achterstanden en is er ten aanzien van de sociaal-culturele dimensie veel diversiteit, maar tegelijkertijd een relatief grote gerichtheid op de Turks-Nederlandse gemeenschap en Turkije. Daar komt bij dat zowel in sociaaleconomisch als in sociaal-cultureel opzicht de grote meerderheid van de geïnterviewde Turks-Nederlandse jongeren het gevoel deelt in Nederland te worden uitgesloten en anders behandeld te worden. Ondanks het feit dat deze factoren, die het risico op radicalisering zouden vergroten, bij de geïnterviewde 150 jongeren spelen, radicaliseren zij en het overgrote deel van andere Turks-Nederlandse jongeren niet en staan zij overwegend negatief tegenover religieus geïnspireerd geweld, zoals het geweld dat IS uitoeft. Deze conclusie wordt ondersteund door de constatering van andere academici dat er zich onder Syriëgangers – voor zover hier zicht op is – relatief weinig Turks-Nederlandse jongeren bevinden.

De sterke interne gerichtheid onder Turkse Nederlanders werkt weliswaar spanningen tussen verschillende Turks-Nederlandse religieuze en politieke bewegingen en groeperingen in de hand, maar dit lijkt tegelijkertijd niet samen te gaan met islamitisch radicalisme in relatie tot de Nederlandse samenleving. Hoewel de sterke gerichtheid op de eigen Turkse groep en de socialisatie in Nederlandse en Turkse wereldbeelden ertoe leiden dat een klein aantal Turks-Nederlandse jongeren zegt IS boven de PKK te verkiezen en daarmee IS als het beste van twee kwaden zien, lijken deze interne gerichtheid en de hechtheid van de Turks-Nederlandse gemeenschappen tevens een obstakel te vormen tegen verregaande radicalisering. Om te beginnen lijkt er een kanaliserende werking uit te gaan van de relatief grote betrokkenheid van Turkse Nederlanders bij politieke zelforganisaties en de gemeentelijke politiek. Daarnaast bieden de sterk geïnstitutionaliseerde Turkse islamitische stromingen houvast en ruimte voor een meer persoonlijke invulling van de islam. Ten slotte vormt de hechtheid van de Turkse gemeenschap een bron van een positieve sociale identiteit en gevoel van *belonging* ter compensatie van het gevoel om ‘nooit Nederlander genoeg’ te zijn.

Literatuur

Benschop 2012

L. Benschop, ‘Asscher noemt opvatting Turkse jongeren over IS “verontrustend”’, *Nu.nl* 11 november 2012, www.nu.nl/politiek/3925730/asscher-noemt-opvatting-turkse-jongeren-verontrustend.html (geraadpleegd op 20 maart 2016).

Bergema & Koudijs 2015

R. Bergema & S. Koudijs, ‘Nederlandse jihadisten in Syrië en Irak: een analyse’, *Internationale Spectator* 2015, afl. 10, www.internationalespectator.nl/pub/2015/10/nederlandse_jihadisten_in_syrie_en_irak/ (geraadpleegd op 16 april 2016).

Buijs e.a. 2006

F.J. Buijs, F. Demant & A. Hamdy, *Strijders van eigen bodem. Radicale en democratische moslims in Nederland*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2006.

Feddes e.a. 2015

A. Feddes, L. Nickolson & B. Doosje, *Triggerfactoren in het radicaliseringsproces*, Amsterdam: Expertise-unit Sociale Stabiliteit, Universiteit van Amsterdam, september 2015, www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2015/10/12/triggerfactoren-in-het-radicaliseringsproces (geraadpleegd op 20 maart 2016).

FORUM Verkenning 2014

FORUM Verkenning, *Nederlandse moslimjongeren en de Arabische Herfst*, Amsterdam: Motivation, november 2014, www.motivaction.nl/downloads/FORUM_-_Verkenning_Nederlandse_moslimjongeren_en_de_Arabische_Herfst_05-12-2014.pdf (geraadpleegd op 21 maart 2016).

Geelhoed & Staring 2015a

F. Geelhoed & R. Staring, “Nooit Nederlander genoeg”. Ontwikkelingen in de sociaal-culturele positie van Turks-Nederlandse jongeren, hun wereldbeelden en attitudes ten opzichte van (religieus geïnspireerd) geweld’, in: W. Huijnk, J. Dagevos, M. Gijsberts & I. Andriessen (red.), *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen*, Den Haag: SCP 2015, p. 160-219.

Geelhoed & Staring 2015b

F. Geelhoed & R. Staring, ‘Bijlage bij hoofdstuk 7 Methodologische verantwoording “Je bent nooit Nederlander genoeg”’, 2015, www.scp.nl/dsresource?objectid=c0024548-223a-4f1e-b4b7-cb9c7e0cf64c&type=org (geraadpleegd op 20 maart 2016).

Gijsberts & Vervoort 2009

M. Gijsberts & M. Vervoort, ‘Beeldvorming onder hoger opgeleide allochtonen. Waarom is er sprake van een integratieparadox?’, *Sociologie* 2009, afl. 3, p. 406-429.

Huijnk & Dagevos 2012

W. Huijnk & J. Dagevos, *Dichter bij elkaar? De sociaal-culturele positie van niet-westerse migranten in Nederland*, Den Haag: SCP 2012.

Huijnk e.a. 2015

W. Huijnk, I. Andriessen & L. Sterckx, *Opvattingen over religieus geïnspireerd geweld en IS onder Turkse en Marokkaanse Nederlanders*, Den Haag: SCP 2015, www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2015/Werelden_van_verschil (geraadpleegd op 21 maart 2016).

Maas 2015

J. Maas, 'Aanpak jeugdwerkloosheid verzandt', *NRC Handelsblad* 6 november 2015, www.nrc.nl/handelsblad/2015/11/06/aanpak-jeugdwerkloosheid-verzandt-1553255 (geraadpleegd op 20 maart 2016).

Te Riele e.a. 2012

S. te Riele, W. Huijnk & H. Schmeets, 'Sociaal-culturele oriëntatie en participatie', in: R. van der Vliet, J. Ooijevaar & R. van der Bie (red.), *Jaarrapport Integratie 2012*, Den Haag: CBS 2012, p. 149-170, www.cbs.nl/nr/rdonlyres/a1b765ee-5130-481a-a826-2dcd89f81c9/0/2012b61pub.pdf (geraadpleegd op 21 maart 2016).

Sevincer e.a. 2011

T. Sevincer, A. Daldal, G. Yabas e.a., 'Manifest Turks-Nederlandse professionals. Problematiek jongeren zeer verontrusting', *de Volkskrant* 10 januari 2011, www.volkskrant.nl/buitenland/manifest-turks-nederlandse-professionals-problematiek-jongeren-zeer-verontrusting~a1790349/ (geraadpleegd op 20 maart 2016).

Soetenhorst 2015

B. Soetenhorst, 'Weinig Turkse Nederlanders onder jihadgangers', *Parool* 17 januari 2015, www.parool.nl/parool/nl/224/BINNENLAND/article/detail/3831345/2015/01/17/Weinig-Turkse-Nederlanders-onder-jihadgangers.dhtml (geraadpleegd op 16 april 2016).

Staring e.a. 2014

R.H.J.M. Staring, F. Geelhoed, G. Aslanoglu, J.W. Hiah & M.H. Kox, *Ontwikkelingen in de maatschappelijke positie van Turkse Nederlanders. Risico's op criminaliteit en radicalisering?*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers 2014. <http://hdl.handle.net/1765/77354>

Sunier & Landman 2014

T. Sunier & N. Landman, *Turkse islam. Actualisatie van kennis over Turkse religieuze stromingen en organisaties in Nederland. Een literatuurstudie in opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid*, Amsterdam/Utrecht: Vrije Universiteit Amsterdam/Universiteit Utrecht 2014.

Veldhuis & Staun 2009

T. Veldhuis & J. Staun, *Islamist radicalisation. A root cause model*, Den Haag: Clingendael 2009.